

Jure Gombač

## Novo urejanje socialnega skrbstva v Sloveniji 1944–1947

### Nastanek in razvoj Odseka za socialno skrbstvo<sup>1</sup>

Zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju je 3. oktobra 1943, potem ko je potrdil delo izvršnega odbora OF, sklenil, naj le-ta ostane v dotedanji sestavi in naj opravlja tudi funkcijo predsedstva Slovenskega narodno osvobodilnega sveta (SNOS). Na prvem zasedanju SNOS je Boris Kidrič prisotnim razložil, kakšne funkcije naj bi po njegovem mnenju opravljal izvršni odbor OF. Bil naj bi:

1. vrhovni izvrševalni organ OF kot politične organizacije in vseljidskega gibanja,
2. predsedstvo slovenskega parlamenta,
3. vrhovni izvršilni organ ljudske oblasti.

Ker se je enajstčlansko predsedstvo SNOS zavedalo, da samo ne bo zmoglo voditi dela organov ljudske oblasti na Slovenskem, si je moralo izoblikovati področne organe za posamezne panoge. Tako so se izoblikovali odseki, komisije in zavodi kot pomoč pri njihovem delu. Po številnih predlogih se je predsedstvo SNOS marca 1944 odločilo, da ustanovi osem odsekov. Ti odseki, zarodki bodočih poverjeništev po vzoru poverjeništev pri Narodnem komiteju osvoboditve Jugoslavije (NKOJ), so bili:

- Odsek za notranje zadeve,
- Odsek za izgradnjo narodne oblasti,
- Odsek za gospodarstvo,
- Odsek za obnovo,
- Finančni odsek,
- Odsek za prosveto,
- Odsek za informacije in propagando,
- Odsek za zdravstvo, ki naj bi imel po prvotni zamisli tri oddelke, in sicer oddelek za preventivno medicino, oddelek za kurativno medicino ter oddelek za socialno skrbstvo.

Vendar so člani zdravstvenega sveta pri Odseku za zdravstvo na seji dne 13. aprila 1944 sklenili, da je treba pri SNOS ustanoviti poseben odsek za socialno skrbstvo.<sup>2</sup>

Ta naj bi se začel intenzivno ukvarjati z reševanjem težkih gospodarskih in socialnih problemov, ki jih je nakopičila triletna vojna s “krvoločnim in vandalskim okupatorjem in izdajalskimi švabobranci.”<sup>3</sup>

Predsedstvo SNOS je na svoji seji 19. aprila 1944 upoštevalo predlog zdravstvenega sveta in pod svojim okriljem ustanovilo odsek za socialno skrbstvo. Za prvega načelnika je imenovalo Jožeta Jurančiča, člana KPS. Odsek je začel z delom 12. maja 1944, v njegovem

<sup>1</sup> Razprava povzema ugotovitve avtorjeve diplomske naloge pri prof.dr. Dušanu Nečaku na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

<sup>2</sup> Tone Ferenc, *Ljudska oblast na Slovenskem 1941-1945*, 3, Ljubljana 1991, str. 47.

<sup>3</sup> Arhiv Republike Slovenije (dalje: ARS), SNOS, šk. 485/II/2, Vsem okrožnim odborom, 28.6.1944.

okviru pa naj bi zaživel naslednji oddelki:

- Oddelek za mladinsko skrbstvo,
- Oddelek za splošno skrbstvo,
- Oddelek za nezgodno, bolniško in starostno zavarovanje,
- Oddelek za ureditev delovnih razmerij,
- Oddelek za kolonizacijo,
- Oddelek za dekolonizacijo,
- Oddelek za repatriacijo in izseljenišvo,
- Oddelek za socialno kontrolo in pritožbe.<sup>4</sup>

Denar za financiranje svojih dejavnosti naj bi odsek za socialno skrbstvo dobil iz nakazil in dotacij Finančnega odseka pri Predsedstvu SNOS, včasih pa tudi od raznih okrožnih gospodarskih komisij.

Predsedstvo SNOS je v začetku maja 1944 o nastanku novega odseka obvestilo vse okrožne odbore OF, njegova odločitev je bila objavljena tudi v *Uradnem listu SNOS in NVS*. Ker je postalo nujno, da ta odsek začne opravljati dejavnosti, ki so mu bile določene, je bilo vsem okrožnim odborom OF naročeno, da je treba v najkrajšem času postaviti pri krajevnih, okrajnih in okrožnih narodno osvobodilnih odborih oziroma pri vseh terenskih, rajonskih in okrožnih odborih OF posebne referente za socialno skrbstvo. Ti referenti, ki so morali biti člani odborov, naj bi od odseka za socialno skrbstvo prejeli navodila in z njihovo pomočjo reševali probleme v praksi.<sup>5</sup>

Osnovne naloge, ki jih je odsek za socialno skrbstvo predpisal svojim referentom pri odborih NOO in OF, so bile sledeče:

- ljudem brez strehe je treba najti dom,
- lačne je treba nasititi, gole obleči,
- invalidom, vdovam, sirotam in onemoglim je potrebno nuditi vsestransko pomoč.<sup>6</sup>

Pri svojem delu naj bi se referenti naslanjali predvsem na lastno iniciativo in delo, saj niti predsedstvo SNOS niti odsek za socialno skrbstvo svoje pomoči še nista mogla nuditi. Vendar so se, če ni šlo drugače, po pomoč lahko zatekli k pomožnim organizacijam, kot sta bili SPŽZ (Slovenska protifašistična ženska zveza) in LMS (Ljudska mladina Slovenije).

Odsek za socialno skrbstvo je medtem organiziral več ustanov, ki naj bi razbremenile že tako preobremenjene odbore OF in NOO. Tako so v Črnomlju ustanovili Posreovalnico za delo in zaposlitev, v Metliki, Pudobu in Cerknici so poslovali domovi za obnemogle, ki so ostali brez sredstev za preživljanje, v Snežniku pa so organizirali mladinski dom, v katerega so sprejemali mladino obeh spolov v starosti do petnajst let. V poštev so prišle predvsem sirote in tisti otroci, ki jih starši niso mogli vzdrževati, v domu naj bi jim nudili ljudsko šolo, otroški vrtec, otroške posteljice in najboljšo možno strokovno oskrbo.<sup>7</sup> Ker je stanje v tem domu zaradi stalnega dotoka beguncev postalo dramatično, je odsek za socialno skrbstvo predlagal okrožnim gospodarskim komisijam, naj del potrebne opreme pridobijo z zaplenbo imetja izgnanim belogardističnim družinam ter na ta način rešijo problem zaščite mater in otrok.<sup>8</sup>

V pričakovanju konca vojne je odsek za socialno skrbstvo zahteval od vseh odborov OF, da natančno popišejo vse socialne ustanove na njihovem področju. V poštev so prišle zava-

<sup>4</sup> Tone Ferenc, *Ljudska oblast na Slovenskem 1941-1945*, 3, Ljubljana 1991, str. 63.

<sup>5</sup> ARS, SNOS, šk. 485/I/2, Predsedstvo SNOS vsem Okrožnim odborom OF, 18.5.1944.

<sup>6</sup> ARS, SNOS, šk. 485/I/2, Vsem okrožnim odborom, 28.6.1944.

<sup>7</sup> Isto.

<sup>8</sup> ARS, SNOS, šk. 485/I/2, Vsem okrožnim gospodarskim komisijam, 27.8.1944.

rovalnice, bratovske skladnice, delavske zbornice, javne kuhinje, hiralnice, mladinski domovi, deška zavetišča, dnevna zavetišča, počitniški domovi, okrevališča...

Popisati je bilo treba tudi vse izgnance, preseljence, internirance in kaznjence, saj je postalo jasno, da bo repatriacija po koncu vojne ena od najvažnejših nalog odseka za socialno skrbstvo.<sup>9</sup>

Konec julija 1944 je nastal Rdeči križ Slovenije in odsek za socialno skrbstvo je dal svojim referentom jasno vedeti, da jim bo ta masovna humanitarna organizacija vedno lahko služila kot desna roka pri vseh socialnih akcijah že sedaj, še bolj pa v prihodnosti, zato naj bi se ti kar najbolj potrudili pri ustanavljanju in pomoči okrožnim, okrajnim in krajevnim organizacijam Rdečega križa.

Podeljevati so začeli tudi podpore tistim, ki so pomoč kar najbolj potrebovali, vendar so morali biti zaradi pomanjkanja denarja odbori OF kar se da kritični pri ugotavljanju, kdo je do podpore sploh upravičen.<sup>10</sup>

### **Teoretični program socialnega skrbstva**

Ker so se referenti za socialno skrbstvo pri odborih OF in NOO ukvarjali predvsem s praktičnim delom, se je odsek za socialno skrbstvo čutil dolžnega, da jim predstavi tudi svoj teoretični program. Tako se je 10. avgusta 1944 "na položaju" zbralo vodstvo odseka, člani predsedstva SNOS, predstavniki drugih odsekov in tisti referenti za socialno skrbstvo pri odborih OF, ki so se lahko kljub vojnim razmeram odzvali povabilu. To prvo konferenco odseka za socialno skrbstvo je z uvodnim govorom začel načelnik odseka, Jože Jurančič.<sup>11</sup>

Po njegovem mnenju so ljudje sodili vsako oblast po tem, kako rešuje socialna vprašanja svojega naroda. Zato bi pri izgradnji nove socialne politike morali sodelovati vsi resorji javne uprave, vsi sloji ter vse narodno in naravno bogastvo, pa tudi proizvodnja. Glavna načela takšne socialne politike bi bila:

1. Socialno vprašanje vsakega Jugoslovana, Slovenca, mora biti rešeno na način, da je sleherni zaposlen po svojih sposobnostih, viri njegovih dohodkov pa so taki, da bo živel življenje, ki je vredno kulturnega in civiliziranega človeka.

2. Onemogli in za delo nesposobni ljudje morajo biti absolutno zaščiteni in jim je zajamčeno tako življenje, ki je vredno človekovega dostojanstva.

3. Mladini mora biti posvečena skrb v tolikšni meri, da se razvijejo v njej vse naravne, dedne, umske in telesne sposobnosti.

4. Delovne razmere morajo biti urejene tako, da produkcijo dvignejo na najvišjo stopnjo, s tem pa izboljšujejo splošni socialni standard vsega naroda.

5. Takoj po zlomu Nemčije bo potrebno repatriirati vse izgnance, internirance, jetnike itd. Postopoma bo treba repatriirati tudi vse izseljence, ki so že poprej morali oditi za kruhom v svet. Koloniziralo se bo vso razlaščno zemljo ter dekoloniziralo iz naselij, kjer je nemogoče, da bi si človek socialni položaj izboljšal in ga izpopolnil do splošne socialne ravni.

6. Vse javno življenje se mora usmerjati v smislu, da ne izziva in ne rodi socialnega zla, ampak ga odpravlja.<sup>12</sup>

<sup>9</sup> ARS, SNOS, šk. 485/I/2, Vsem pokrajinskim odborom OF, 24.7.1944.

<sup>10</sup> ARS, SNOS, šk. 485/I/2, Vsem okrožnim odborom OF, 24.7.1944.

<sup>11</sup> ARS, SNOS, šk. 485/I/2, Zapisnik o prvi redni konferenci odseka za socialno skrbstvo pri predsedstvu SNOS, 10.8.1944.

<sup>12</sup> ARS, SNOS, šk. 485/I/2, referat Socialno skrbstvo danes in jutri, Jože Jurančič, 10.8.1944.

Namestnik načelnika odseka za socialno skrbstvo, Anton Toman, član Krščanskih socialistov, je v svojem referatu o ustanovah socialnega odseka poudaril, da se bodo morale predvojne socialne ustanove zaradi doprinosa delovnega ljudstva v osvobodilnem gibanju temeljito spremeniti, tako da bo delovno ljudstvo imelo v vseh teh ustanovah po svoji svobodni volji izbrane zastopnike. Le tako naj bi namreč lahko služile splošnemu interesu delovnega ljudstva. V Kraljevini Jugoslaviji naj bi namreč po njegovem mnenju kljub moderni zakonodaji prihajalo do zlorab zaradi pohlepnosti kapitala in neorganiziranosti ter neobveščенosti delavstva. Različne socialne ustanove, kot so recimo bile Delavske zbornice, Trgovska podporna društva za nameščence, zavarovalnica trgovskih delavcev Merkur, Pokojninski zavod, Državni in banovinski zavodi za slučaj bolezni, nezgod in starosti, Bratovske skladnice in Borze dela zato svojega dela niso opravljale tako, kot bi bilo treba. Po novem bi bilo treba vso socialno zakonodajo, od obrtnega zakona in zakonov o zaščiti delavstva, obrtnih zaupnikih, bolniškem, nezgodnem in starostnem zavarovanju ter do raznih uredb k tem zakonom popraviti tako, da bi začeli služiti delovnemu ljudstvu. Socialna politika bi s tem postala politika želja delovnega ljudstva. "Le če bi se namreč gradilo na ljudstvu z ljudstvom, bi odsek za socialno skrbstvo lahko dosegel rezultate."<sup>13</sup>

Tudi mladinskemu socialnemu skrbstvu so na tej konferenci postavili nove temelje. Glavna naloga je postala "ustvariti vse pogoje, ki so potrebni za fizično in moralno zdrav mladi rod, da bi se rane naroda zacelile in bi dobili v zdravi, moralno krepki mladini najmočnejšo pogonsko silo, ki bi segla na vsa polja obnove in rasti."<sup>14</sup>

Kratkoročne načrte je nadomestil maksimalni program, ki naj bi se z zlomom Nemčije le še razširil. Poskrbel naj bi za:

1. Pravno zaščito, uvedbo mladinskega sodstva in ureditev vzgojnih domov po modernih vzgojnih načelih.
2. Zaščito nelegitimne (nezakonske) matere z vsemi pravicami, ki ji zagotavljajo izenačitev z legitimno materjo.
3. Zakonito prepoved izkoriščanja šoloobveznih otrok kot dodatne delovne sile in določitev meje pri uporabi mladoletnih pri delu.
4. Ureditev modernih mladinskih domov, okrevališč, letovišč, športnih igrišč in mladinskih čitalnic, ko bodo za to dane možnosti.

"Pri tem naj bi mu pomagal tisk, ki bi zainteresiral široke plasti celotnega naroda in slovenska žena, ki naj bi s svojim nagibom in čutom za otroke bistveno pripomogla k dvigu socialnega standarda mladine na tisto raven, ki je potrebna, da narod razvije vse svoje sile do najvišjih zmoglosti."<sup>15</sup>

Ostali oddelki odseka za socialno skrbstvo svojega programa niso predstavili, saj delo v njih sploh še ni steklo. Vodstvo odseka je zato sklenilo, da vsem olajša delo in združi nekatere svoje oddelke. Tako so se namesto z osmimi oddelki zadovoljili s šestimi. Ostali so oddelek za nezgodno, bolniško in starostno zavarovanje, oddelek za mladinsko skrbstvo, oddelek za splošno skrbstvo, oddelek za ureditev delovnih razmerij ter oddelek za socialno kontrolo in pritožbe, v oddelek za kolonizacijo, dekolonizacijo, repatriacijo ter izseljeništvu pa so natrpali vse tisto, kar jim je ostalo.

S tem se je končala prva konferenca odseka za socialno skrbstvo. Referenti so odšli tja, kjer so jih potrebovali, in se še naprej spopadali s socialnimi problemi, ki jih je s seboj

<sup>13</sup> ARS, SNOS, šk. 485/I/2, referat Antona Tomana na I. konferenci odseka za socialno skrbstvo, 10.8.1944.

<sup>14</sup> ARS, SNOS, šk. 485/I/2, referat Kriste Šuler na I. konferenci odseka za socialno skrbstvo, 10.8.1944.

<sup>15</sup> Isto.

prinašal vsak nov dan vojne. Odsek je še naprej z okrožnicami vodil in s komisijami nadzoroval njihovo delo, po odhodu Jožeta Jurančiča na Štajersko pa je novi načelnik postal Anton Toman, ki je takoj opozoril vse referente socialnega skrbstva, da so na svoja mesta postavljeni zaradi ljudstva, ne pa ljudstvo zaradi njih.

Ker je prebivalstvo Jugoslavije po mnenju NKOJ pretrpelo pod okupacijo pa tudi v toku borbe proti sovražniku ogromne žrtve, je bilo treba narediti potrebne korake, da se osebam, ki so postale žrtve vojne ali fašističnega terorja, nakaže materialna pomoč. Tako je bil 19. decembra 1944 s strani Poverjenišтва socialne politike pri NKOJ vsem federalnim odsekom za socialno skrbstvo izdan odlok o razdeljevanju začasne denarne pomoči nepreskrbljenim rodbinam borcev Narodno osvobodilne vojske (NOV) in Partizanskih odredov Jugoslavije (POJ), padlih borcev NOV in POJ, invalidom NOV in njihovim družinam, kakor tudi družinam žrtev fašističnega nasilja.<sup>16</sup>

Predsedstvo SNOS je na ta odlok odgovorilo 29. marca 1945, ko je izdalo odseku za socialno skrbstvo nalog o izplačilu enkratne podpore nepreskrbljenim družinam borcev Jugoslovanske vojske in njenim invalidom, njihovim rodbinam, kakor tudi rodbinam žrtev fašističnega nasilja in rodbinam, katerih hranilci so bili v ujetništvu ali v internaciji. Enkratna podpora je znašala od 500 do 1000 lir in je bila odvisna od števila otrok v družini. Za njeno izplačilo je Predsedstvo SNOS nakazalo odseku za socialno skrbstvo 2.500.000 lir, vendar je odsek za socialno skrbstvo takoj izračunal, da bi potreboval za kritje potreb najrevnejših družin po Sloveniji najmanj 24.000.000 lir mesečno, česar minister socialne politike pri NKOJ dr. Anton Kržišnik ni mogel zagotoviti.<sup>17</sup>

Marca in aprila 1945 je odsek pozval vse svoje člane in referente pa tudi ostale strokovnjake, naj napišejo svojo vizijo socialne politike v Sloveniji po končani vojni. Iz referatov, ki jih je odsek obravnaval na svojih konferencah, je bilo že razvidno, da bo v bodoči državi osrednje vprašanje socialne politike prav delavsko vprašanje, saj pravilna rešitev le-tega ni zadevala le delavstva, temveč tudi gospodarsko sposobnost države in ureditev industrije, s čimer naj bi se osvobodili škodljivega tujega vpliva, ki ga je okoli sebe širil zahodni kapitalizem. Delavcu, ki naj bi v bodoči Sloveniji postal najvažnejši činitelj pri izgradnji gospodarskega življenja, naj bi ustvarili pogoje življenja, ki bi ga čimbolj spodbujali k delu.

Največje spremembe so avtorji referatov, dopisov in prispevkov napovedali vprašanju delavskih sindikatov in socialnemu zavarovanju.

Sindikati naj bi tako skrbeli za ekonomsko zaščito delavca, nadzorovali naj bi izvajanje uzakonjene socialne zakonodaje, izvajali kontrolo nad poslovanjem podjetij in skrbeli za dvig produkcije v narodnem gospodarstvu.<sup>18</sup>

Socialno zavarovanje naj bi bilo organizirano po vzoru prve države socializma. Sovjetski zvezi je glavne smernice za ureditev tega vprašanja postavil Lenin na Praški konferenci leta 1912. Temeljna načela te politike so bila sledeča: socialno zavarovanje mora zaščititi delavca v vseh primerih izgube delovne sposobnosti, kot so bolezen, invalidnost in starost, delavke v času nosečnosti in poporodnem obdobju, v primeru smrti zavarovanca pa tudi vdove, vdovce in otroke; zavarovanje morajo zajeti vse zaposlene osebe in njihove družinske člane; zavarovanci imajo pravico do popolnega nadomestila mezde, vse stroške socialnega zavarovanja pa morajo nositi država in delodajalci.<sup>19</sup>

<sup>16</sup> ARS, SNOS, šk. 485/II/3, Odlok o dajanju začasnih podpor, 19.12.1944.

<sup>17</sup> ARS, SNOS, šk. 485/II/3, Navodila o podeljevanju podpor, 19.12.1944.

<sup>18</sup> ARS, SNOS, šk. 485/III/2, Smernice socialne politike v bodoči Sloveniji.

<sup>19</sup> Mateja Jeraj, Slovenski sindikati in socialna politika 1945-1950, Ljubljana, 1995, str. 30-31.

Nekaj časa je po odseku za socialno skrbstvo krožil tudi predlog angleške vlade za bodočo ureditev socialnega zavarovanja pri nas, ki ga je objavil "The Financial Times" z dne 26.9.1944. Po njem bi prebivalce razdelili v tri razrede

1. produktivni sloj, kamor bi spadal ves produktivni del prebivalstva, ne glede na razliko v zaposlitvah, fizičnih ali umskih;

2. mladina v učni dobi, ki s svojim rastočim znanjem, teoretskim ter praktičnim, in z nabiranjem konkretnih izkušenj tvori vse močnejšo ustvarjalno silo in še kako potrebno rezervo novih delovnih kadrov;

3. ostareli, oboleli, invalidi.

V času brezposelnosti in bolezni bi bili delavci upravičeni do rente. Osnovna izplačilna vsota za slehernega obolelega člana bi znašala višino njegovih službenih prejemkov, in sicer v znesku zadnje plače. Brezposelni bi prejeli enako podporo v višini njihovega zadnjega zaslužka, obenem pa bi še naprej plačevali svoje prispevke.

Razmerje invalidske rente do pokojnine naj bi bila po tem načrtu 1:1, za invalidnost so bili predvideni dodatki, za pokojnino ne. Pokojnina naj bi kot plačilo za dolgotrajno delo znašala prav toliko kot poslednja plača. Član naj bi bil poleg pokojnine deležen vseh ugodnosti, ki mu lahko nudijo dostojno življenje bodisi v zdravstvenem bodisi v kulturnem življenju.<sup>20</sup>

### **Ministrstvo za socialno politiko**

Predsedstvo Slovenskega narodno osvobodilnega sveta (SNOS) je na svoji svečani seji 5. maja 1945 v Ajdovščini izdalo Zakon o Narodni vladi Slovenije. Ta zakon je določal, da Narodno vlado Slovenije, najvišji izvršni in zakonodajni organ državne oblasti v Sloveniji, imenuje prav Predsedstvo SNOS.

Narodna vlada Slovenije naj bi bila sestavljena iz predsednika, enega ali dveh podpredsednikov in ministrov za: notranje zadeve, pravosodje, prosveto, finance, industrijo in rudarstvo, trgovino in oskrbo, poljedelstvo, gozdarstvo, socialno politiko, narodno zdravje, gradnjo ter lokalni promet. Nekdanji odseki predsedstva SNOS so tako postali ministrstva Narodne vlade Slovenije.

Predsedstvo SNOS je poverilo mandat za sestavo Narodne vlade Borisu Kidriču, ki je izbral podpredsednika in dvanajst ministrov. Za ministra, ki naj bi se ukvarjal s socialno politiko, je bila izbrana Vida Tomšič.<sup>21</sup> Njeno ministrstvo naj bi še naprej izpolnjevalo osnovne naloge, ki mu jih je že med vojno predpisalo Predsedstvo SNOS: socialno skrbstvo za vse sloje delovnega ljudstva, zaščita socialno ogroženih slojev, zaščita invalidov in drugih žrtev NOB, zaščita mater, otrok in mladine, skrb za izseljence in repatriacijo vojnih ujetnikov, konfirancev, internirancev, pregnancev in kontrola ter izvajanje socialnega zavarovanja. Da je ministrstvo lahko uspešno reševalo te naloge, se je organiziralo na sledeč način:

Ministrstvo je vodil minister za socialno politiko, pri tem pa mu je pomagal pomočnik. Šef kabineta je vodil kabinet ministrstva in poleg tega opravljal še vse zadeve, ki mu jih je poveril minister.

<sup>20</sup> ARS, SNOS, šk. 485/III/2, Predlog angleške vlade za bodoče zavarovanje pri nas.

<sup>21</sup> Uradni list, letnik I/II, št. 5, 2. junij 1945, str. 22.



*I. Splošni oddelek, kjer delo še ni povsem steklo, so sestavljali:*

1. Personalni odsek, ki je nastavljal uslužbenca po vseh ustanovah v kompetenci ministrstva in vodil tudi njihov seznam.
2. Finančno-ekonomski odsek, ki se je ukvarjal z nabavljanjem kreditov, pohoštva in selitvijo pisarn v pritličje ministrstva.
3. Odsek za statistiko, propagando in socialne študije.
4. Komisija za upravo domov, ki je bila poslana na teren ugotovljat škodo.
5. Pisarna ministrstva, ki je s pomočjo novih sil organizirala birokratsko delo.

*II. Oddelek za splošno socialno skrbstvo:*

1. Odsek za socialno pomoč je prevzel vse fonde, ki so bili ustanovljeni kot bivše podporne ustanove, in s tem prevzel vse socialno skrbstvo v svoje roke. Skupaj s Statističnim uradom so zbirali podatke, ki so spadali v okvir socialnega skrbstva, ter poskrbeli, da je denar, nakazan s strani finančnega ministrstva dne 3. junija 1945, šel v vse okrožne NOO in odbore OF. Ti so zdaj lahko izplačali podpore pomoči potrebnim.
2. Odsek za zaščito vasi je imel skupaj z ministrstvom za poljedelstvo, gozdarstvo in gradnjo konferenco na temo zaščite vasi.
3. Odsek za stanovanjsko politiko je izvedel vrsto anket o stanovanjskih razmerah v Ljubljani, o ureditvi najemnin in ureditvi stanovanjskega vprašanja. Izdali so tudi uredbo o stanovanjih in poslovnih lokalih, ki je izšla v Uradnem listu.

*III. Oddelek za ureditev delovnih razmer in socialno zavarovanje:*

1. Odsek za ureditev delovnih razmer je po konferenci z ministrstvom za preskrbo izdal določilo o dodatnih živilskih kartah za delavce, ki so se ukvarjali s težkimi deli, sicer pa je vodil številne ankete in se pripravljaj na izdajo zakona o ureditvi delovnih razmer.
2. Odsek za socialno zavarovanje je s pomočjo posebnega strokovnega sveta za socialno zavarovanje formiral nekatere uredbe in jih posredoval ministrstvu za pravosodje v dokončno redakcijo. Tako so zavarovali "poljedeljske delavce", potrdili Federalni zakon o socialnem zavarovanju, uredili položaj hišnih pomočnic in uvedli nove mezdne razrede v dinarski veljavi za vso Slovenijo.
3. Odsek za posredovanje in inšpekcijo dela je diskutiral o vajeniškem vprašanju in sodelovanju s strokovnim šolstvom.
4. Izsledniški oddelek, ki ga je vodil posebni referent dr. Ivo Štempihar, se je ukvarjal z načrtom, kako vrniti domov vse tiste Slovence, ki so iz najrazličnejših razlogov odšli po svetu.

*IV. Oddelek za zaščito mater, otrok in mladine:*

1. Odsek za zaščito dojenčkov je skušal priskrbeti dojenčkom posebne živilske karte, hkrati pa je organiziral domsko zaščito za slabotne, zapuščene in osirotele dojenčke.
2. Odsek za zaščito predšolske mladine se je prav tako ukvarjal z domsko zaščito sirot, organizirali pa so tudi akcijo "za priboljšek izčrpani mladini", kjer so razdelili okoli 10 ton kruha in tono marmelade.
3. Odsek za zaščito šolske mladine je poleg organizacije domske zaščite delal tudi na otvoritvi socialno-politične šole za vzgojo novih kadrov, ki naj bi v bodoče zapolnjevala prazna mesta na ministrstvu za socialne razmere.
4. Odsek za zaščito mater je skušal doječim materam priskrbeti dodatne živilske karte.
5. Referat za počitniške kolonije je imel ogromno dela, saj naj bi v kolonije v razne kraje Slovenije odšlo okoli 4000 otrok. Treba je bilo najti in adaptirati ustrezne zgradbe, poskrbeti za prehrano, aktivirati ljudi iz frontnih organizacij in spraviti otroke tja in nazaj.

6. Referat za specialne zavode je šele zbiral podatke o prizadetih in iskal ustrezne zgradbe za formiranje zavodov za slepe, gluhoneme in umsko prizadete osebe. Največkrat je bila v najprimernejših zgradbah vojska, ki se po navadi ni hotela umakniti.

#### *V. Invalidski oddelek:*

1. Odsek za socialno in zdravstveno zaščito invalidov je izdelal predloge za izplačila invalidnin invalidom iz JA in civilnim invalidom. Na okrožjih so posebne Komisije za podeljevanje podpor dobile navodila o podeljevanju podpor. Kar se tiče zaposlitve invalidov, so na okrožjih morali sestaviti sezname zaposlitev, ki bi jim bili invalidi kos. Organizirana je bila šola za prešolanje invalidov v Preddvoru, kjer so jih učili strojepisja, knjigovodstva in zadružništva. V kompetenco ministrstva je spadala tudi delavnica Proteza. Kreditna nabavljalna in prodajna zadruga je za invalide prevzemala blago od UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration) in skrbela za kredite.

2. Odsek za kontrolo invalidov je zaenkrat sodeloval pri delu Odseka za socialno in zdravstveno zaščito invalidov ter pripravljaj svoj program dela.

#### *VI. Oddelek za repatriacijo:*

1. Odsek za notranjo repatriacijo je skrbel za Transporte iz Srbije in Vojvodine, ki so v Slovenijo začeli prihajati kmalu po tem, ko je Rdeča armada od tam pregnala Nemce. Te kompozicije so bile tako slabo pripravljene in oskrbovane, da so se na odseku pritožili na zvezno ministrstvo za socialno politiko.

2. Odsek za zunanjo repatriacijo je imel vrsto pogovorov na Dunaju, v Pragi in Parizu. Angleška in ameriška komisija sta izjavili, da se bo iz angleškega in ameriškega sektorja kmalu začelo repatriirati okoli 250.000 Jugoslovanov, na kar se je bilo treba ustrezno pripraviti. Kredit, ki so ga odobrili odseku za repatriacijo, je bil že skoraj porabljen, saj je bilo v tem času skozi slovensko ozemlje repatriiranih 61.089 oseb, ki jih je bilo treba oskrbeti z vsem potrebnim.<sup>22</sup>

Vsak okrožni narodno osvobodilni odbor je imel svojega poverjenika za socialno politiko, ki je vodil odsek za socialno skrbstvo. Tega so sestavljali:

1. referent za splošno socialno skrbstvo,
2. referent za domove in stanovanjske zadeve,
3. referent za zadeve invalidov in upokojencev,
4. referent za zaščito mater, otrok in mladine,
5. inštruktor za domove.

Okrajni narodno osvobodilni odbori so imeli poverjenike za socialno skrbstvo, ki so načelovali odsekom za socialno skrbstvo. Njemu so bili podrejeni:

1. referent za splošno socialno skrbstvo,
2. referent za zaščito mater, otrok in mladine,
3. referent za zadeve invalidov in upokojencev.

V krajevnem narodno osvobodilnem odboru je direktive ministrstva za socialno politiko izpolnjeval odbornik za socialno skrbstvo.<sup>23</sup>

Takšno je bilo torej ogrožje ministrstva za socialno politiko Narodne vlade Slovenije, ki se je izoblikovalo tja do avgusta 1945. Nekateri oddelki so bili do vratu v delu, v nekaterih pa so se zaposleni spraševali, zakaj so sploh tam. V okrožnih, okrajnih in krajevnih NOO je bilo vse še naprej odvisno od iznajdljivosti posameznih referentov in od tega, kako so si raztolmačili smernice, ki jim jih je pošiljalo ministrstvo.

<sup>22</sup> ARS, MSS, šk. 5/51, Poročilo o delu Ministrstva za socialno politiko, 12.6.1945.

<sup>23</sup> ARS, MSS, šk. 5/42, Pregled očasni organizaciji socialne politike, 16.8.1945.



### Pomoč množičnih organizacij

Slovenske sindikalne organizacije so zbirale prispevke za sirote, vdove padlih partizanov in talcev ter za druge socialno ogrožene kategorije prebivalstva, poleg tega pa so sodelovale še v treh širše zastavljenih akcijah, ki so pomagale pri uresničevanju učinkovitejše socialne politike: pomagale so pri ustanavljanju patronatov, zbirale prispevke za socialni fond OF in aktivno sodelovale v socialno-zdravstvenih svetih.<sup>24</sup>

Država je bila po ustavi FLRJ z dne 31.1.1946 dolžna skrbeti za družine in otroke padlih borcev in žrtev vojne ter vojne invalide, vendar državni proračun sam te obremenitve preprosto ni zmožgal. Zato je ljudska oblast pozvala vse zavedne državljane, naj pri reševanju nalog socialnega skrbstva sodelujejo po svojih močeh in zmožnostih. Prek člankov v *Delavski enotnosti* je Referat za socialno skrbstvo pri Glavnem odboru Enotne strokovne zveze delavcev in nameščencev spodbujal sindikalne organizacije k zbiranju prispevkov za socialno ogrožene in k organiziranju različnih akcij za zagotavljanje socialne pomoči. Sindikalne podružnice so tako v letu 1945 zbrale okoli 7 milijonov dinarjev, s katerimi so v sodelovanju z ministrstvom za socialno politiko financirali najrazličnejše dejavnosti socialnega značaja.

Ena od teh skupnih akcij je bilo tudi formiranje patronatov. Ministrstvo za socialno skrbstvo LRS je aprila 1946 za predstavnike množičnih organizacij pripravilo konferenco, na kateri je predstavilo idejo o formiranju patronatov. Če pogledamo konkreten primer, bi moral patronat funkcionirati približno takole: če je bila v nekem okraju za večje število nepreskrbljenih otrok zagotovljena stavba za njihovo oskrbo, naj bi sindikalna podružnica gradbenih delavcev to stavbo adaptirala, podružnica delavcev lesarske industrije bi poskrbela za opremo, sindikalna podružnica uslužbencev gospodarsko-upravnih ali finančnih ustanov bi lahko ob pomoči krajevnega odbora OF zbirala sredstva, članice krajevne organizacije AFŽ bi skrbele za kuho, snago in vzdrževanje perila, mladinske organizacije pa bi zbirale hrano, obleke, igrače in učbenike ter skrbele za telovadbo, igro in zabavo. K tej socialni akciji bi bilo koristno pritegniti tudi vse "privatne pridobitnike, trgovce in obrtnike, tako da bi v vseh teh kategorijah prebivalstva vzbudili pravo politično zavest in čut socialne dolžnosti."<sup>25</sup>

Funkcijo patrona oziroma zaščitnika določenega doma ali zavoda je lahko prevzelo eno ali več podjetij, zadrug, terenov, vasi, množičnih organizacij, pa tudi vojaške enote ali telovadna društva. Tako organizirani patronati ne bi le pomagali državi pri reševanju socialnih vprašanj, ampak bi s svojo uspešnostjo in dobro organizacijo predstavljali praktičen dokaz, kaj vse zmore ljudska skupnost v tesni povezavi s svojo oblastjo.

Ker so prispevki za najrazličnejše akcije socialnega značaja ponekod predstavljali že kar pretežno breme za delovno ljudstvo, se je vlada Ljudske republike Slovenije maja 1946 odločila, da lahko na njenem ozemlju zbirajo prostovoljne prispevke za reševanje posebnih in splošnih nalog socialnega skrbstva izključno uprave socialnega fonda OF na podlagi predhodnega dovoljenja notranjega ministra. Izvršni odbor OF je takoj izdal statut, ki je določal ustanovitev uprav socialnega fonda pri IO OF in pri okrajnih ter krajevnih odborih OF. Te uprave naj bi dajale pobude za ustanavljanje patronatov, zbirale naj bi mesečne prispevke, organizirale nabiralne akcije, sprejemale darila in na ta način zbrana sredstva razdelile ustanovam in pomoči potrebnim posameznikom. Uprava socialnega fonda pri IO OF

<sup>24</sup> Mateja Jeraj, Slovenski sindikati in socialna politika 1945-1950, ARS, Ljubljana 1995, str. 85.

<sup>25</sup> Prav tam, str. 87.

je sporazumno z ministrstvom za socialno skrbstvo LRS sklenila postopoma združiti vse prispevke za patronate in tiste za socialni fond v en sam prispevek. Tako bi vsakdo, ki bi želel prispevati karkoli v socialne namene, sredstva preprosto nakazal na socialni fond OF, ta pa bi jih nato porazdelil tistim, ki so jih potrebovali. Člani sindikatov naj bi v socialni fond OF prispevali prostovoljno kot zavedni in dobri državljani, ukinili naj bi odtegotanje od plače, prisilne ukrepe in visoke obveze, ki so med ljudmi že zbudili nezadovoljstvo in godrnjanje.

Socialno-zdravstveni sveti so bili sestavljeni iz predstavnikov množičnih organizacij, Rdečega križa, invalidskega združenja, uprave socialnega fonda in zastopnikov s področja prosvete, zdravstva, socialnega skrbstva, sodstva in notranjih zadev. Delovali so v okviru ministrstva za socialno skrbstvo LRS, dajali pa naj bi mnenja o prejemanju različnih podpor, zbirali podatke o osebah, potrebnih socialne pomoči in organizirali "ljudsko pomoč" za tiste kategorije prebivalstva, ki so bile te pomoči najbolj potrebne.

Pomagali naj bi tudi pri ustanavljanju patronatov in izbiri rejnikov, sodelovati bi morali še pri določanju zdravniških in zobozdravniških tarif ter dajati pripombe s področja skrbstva in zdravstva k zakonskim predpisom. Borili naj bi se proti vsem razvadam, ki so po njihovem mnenju škodovalе zdravju in jemale ugled skupnosti. Med te razvade so šteli alkoholizem, prostitucijo, beračenje, nasilna dejanja, zlorabo otrok, mazaštvo in "kriminalni splav."<sup>26</sup>

Antifašistična fronta žensk (AFŽ), ki se je razvila iz Slovenske protifašistične ženske zveze, je že med vojno pogosto sodelovala z odsekom za socialno skrbstvo pri reševanju raznih socialnih problemov; naveza se je po koncu vojne še okrepila. Tako je AFŽ s pomočjo nabiralnih akcij, prostovoljnega dela in udarništvā skrbela na nepreskrbljene otroke, vdove in invalide, probleme, ki jih "ljudska oblast nenadoma ni mogla več v celoti rešiti."<sup>27</sup> Članice so leta 1945 zbrale za okoli dva milijona dinarjev prostovoljnih prispevkov, poskrbele za preskrbo 5800 sirot, ki so prišle iz Bosne v Slovenijo in prevzele patronat nad 34 različnimi domovi. Po domovih so skrbele za varstvo in izobrazbo otrok, šivale obleke in jih kasneje tudi krpale, pomagale v pralnicah, kuhinjah in ambulantah ter vzdrževale čistočo. Poleg tega je bilo treba organizirati tudi nabiralne akcije, s katerimi so za te domove zbirale denar, hrano, igrače, učila, obleko in inventar. V domovih za invalide so bile njihove dejavnosti podobne, le da je bilo več poudarka na fizični in psihični rehabilitaciji, manj pa na vzgoji.

S pomočjo institucije obiskovalk je AFŽ spremljala delo rejniških družin in njihov odnos do rejencev. O tem so obveščale ministrstvo za socialno politiko NVS, ki je nato reagiralo z denarnimi stimulacijami, če je bilo delo dobro opravljeno, ali pa z odvzemom otroka v primeru zanemarjanja.

AFŽ je po vsej Sloveniji organizirala tudi številna predavanja na temo higiene, nege otrok, invalidov in bolnikov ter razne tečaje, na katerih so slušateljice pridobile praktično znanje za delo po domovih ministrstva za socialno skrbstvo.<sup>28</sup>

Čeprav se je kmalu začela politizacija te množične organizacije, ki naj bi po novem postala "glavni politični mobilizator žensk v Sloveniji,"<sup>29</sup> lahko rečemo, da je takoj po vojni marsikatera akcija socialnega značaja slonela izključno na iznajdljivosti in delav-

<sup>26</sup> Prav tam, str. 91.

<sup>27</sup> ARS, GO AFŽ, š.k. 7/III/310, Poročilo o delu in organizacijska vprašanja AFŽ Slovenije.

<sup>28</sup> ARS, GO AFŽ, š.k. 7/III/310, Zapisnik II. kongresa AFŽ.

<sup>29</sup> ARS, GO AFŽ, š.k. 7/III 310, govor Borisa Kidriča na III. kongresu AFŽ Slovenije.

nosti članic AFŽ, ki so v sodelovanju z drugimi množičnimi organizacijami uspele nadomestiti pomanjkanje finančnih in drugih sredstev, s katerimi se je v tem času spopadalo ministrstvo za socialno politiko.

Tudi Ljudska mladina Slovenije je po svojih močeh pomagala pri organizaciji raznih akcij socialnega značaja. Na svojem drugem kongresu 24. junija 1945 v Ljubljani je Centralnemu odboru USAOJ in Izvršnemu odboru OF obljubila, da bo v prihodnosti:

1. še naprej trdno stala na braniku domovine in pridobitvah štiriletne osvobodilne vojne, za katere je dalo življenje na tisoče najboljših tovarišev in tovarišic;

2. dala vse svoje mlade sile na razpolago domovini za njeno čimprejšnjo obnovo in izgradnjo;

3. da bo čuvala bratstvo in enotnost vse jugoslovanske mladine, ki je porok mirnega življenja in hitrega razvoja naših narodov;

4. da se bo borila z vsemi silami za okrepitev naše nove ljudske oblasti, za utrditev prave ljudske demokracije. Izločila bo iz svojih vrst vse protidemokratske, protislovenske in fašistične elemente, ki ogrožajo svobodo in novo ljudsko oblast;

5. da bo še naprej prva v delu in da bo, kakor tudi do sedaj, tudi v bodoče dosledno izvrševala vse, "kar bo od njih zahtevala domovina, naše vodstvo in naš veliki maršal Tito."<sup>30</sup>

Nekje v teh smernicah je zajeto tudi delo, ki sta ga LMS in njej podrejena Pionirska organizacija opravljali za ministrstvo za socialno politiko. Bolj konkretno so mladi počeli sledeče: s skupnimi igrami, izleti, počitnikovanji, tabori in delovnimi akcijami so pomagali sirotam preboleti izgubo staršev ter pomagali AFŽ pri delu v domovih, hodili so na obiske k invalidom, bolnikom in prizadetim ter z darili, raznimi priboljški in kulturnim programom dvigovali njihovo moralo, pomagali so pri organizaciji raznih nabiralnih akcij, pa dneva matere in otroka, dneva invalidov, dneva mladih in dneva onemoglih, počeli so torej vse tisto, za kar je AFŽ zmanjkalo časa, številne akcije pa so bile pripravljene tudi s strani LMS. Marsikaj, kar je koristilo izboljšanju socialnega položaja ljudi, se je naredilo tudi na mladinskih delovnih akcijah.<sup>31</sup>

### **Delo oddelkov ministrstva za socialno politiko Narodne vlade Slovenije med leti 1945 in 1947**

Splošno pomanjkanje, nizka proizvodnja, prometne, organizacijske in druge težave so Narodno vlado Slovenije prisilile, da je maja 1945 s "Pravilnikom o legitimacijah za preskrbo in potrošniških knjižicah" vpeljala sistem racionirane preskrbe z najpomembnejšimi živili, kot so meso, maščobe, moka, sladkor, fižol in porabniškimi industrijskimi izdelki (obutev, obleka). To je pomenilo, da je bilo trgovanje s temi živili in izdelki omejeno ter da je pretežni del prebivalstva lahko do njih prišel le s pomočjo kart in nakazil.<sup>32</sup>

V teh razmerah je delo ministrstva za socialno politiko in njegovih oddelkov postalo težje, tako da so jim prav prišle izkušnje, ki so si jih nabrali med vojno. Precej je namreč spet postalo odvisno od iznajdljivosti referentov, od pomoči množičnih organizacij in od posameznikov. Ministrstvo in njegovi oddelki so bili nekakšen vezni člen, ki je povezoval tiste, ki so želeli pomagati, s tistimi, ki so bili pomoči potrebni.

<sup>30</sup> ARS, GO LMS, šk. 4/I, Izvršnemu odboru OF, 23.6.1945.

<sup>31</sup> ARS, GO LMS, šk. 4/I, Centralnemu odboru USAOJ, 23.6.1945.

<sup>32</sup> Jože Prinčič, Slovensko gospodarstvo v drugi Jugoslaviji, Ljubljana 1997, str. 14-19.

Znotraj splošnega oddelka sta se obdržala dva odseka in ena komisija. Personalni odsek je skrbel za popolnitev kadra ostalih oddelkov ter okrožnih, okrajnih in krajevnih narodno-osvobodilnih odsekov. Da bi v socialnih ustanovah lahko zaposlili usposobljene ljudi, so v Ljubljani na Streliški ulici ustanovili socialno-politično šolo, ki so jo na začetku vodile nune. Razmere v tem internatu so bile katastrofalne, saj so tečajnice spale po dve na eni postelji, brez posteljnine, odejo so imele le, če so jo prinesle s seboj.<sup>33</sup>

Finančno-ekonomski odsek se je trudil dobiti denar za vse številnejše naloge ministrstva tako od Narodne vlade Slovenije, kot tudi od vlade Demokratične federativne Jugoslavije in mednarodnih človekoljubnih organizacij. Uspeh je bil zaradi vsesplošnega pomanjkanja sredstev in politične situacije boren, saj so se vsi oddelki stalno pritoževali nad akutnim pomanjkanjem denarja. Uspešnejši pa je bil odsek pri dogovarjanju z ministrstvom za socialno politiko DFJ v Beogradu. To se je namreč odločilo, da bo skušalo poslati v federalno enoto Slovenijo inventar za 109 dečjih in mladinskih domov. Ves material, ki so ga imeli na voljo, je bil poslan iz Beograda v okviru kontingenta ministrstva za trgovino in preskrbo.<sup>34</sup>

Komisija za upravo domov je po vsej Sloveniji iskala primerne zgradbe za ustanove ministrstva za socialno politiko. To ni bilo lahko, saj je bila večina primernih zgradb poškodovanih, izropanih ali pa zasedenih s strani Jugoslovanske armade, beguncev ali brezdomcev. Komisija je kontrolirala tudi stanje v obstoječih socialnih ustanovah in o tem redno poročala namestniku ministra Antonu Tomanu, ki je nato na konferencah z upravniki domov skušal zapažene probleme reševati.

Oddelek za splošno socialno skrbstvo se je ubadal s številnimi zakonskimi predpisi, ki so urejali področje socialnega skrbstva. Najpomembnejši je bil že omenjeni odlok NKOJ o podeljevanju začasne podpore nepreskrbljenim rodbinam borcev NOV in POJ ter padlim borcem NOV in POJ, invalidom NOB in njihovim rodbinam, kakor tudi rodbinam žrtev fašističnega nasilja. Poleg tega je maja 1946 izšel zakon o vojaških vojnih invalidih, decembra istega leta pa še zakon o vojaških mirnodobnih invalidih. Zakonom je pomagala še vrsta uredb: uredba o ugotovitvi pravice do pokojnine, uredba o upokojitvi državnih uslužbencev in uredba o dodeljevanju podpor rodbinam, katerih hranilci služijo v stalni sestavi Jugoslovanske armade. Julija tega leta je izšel še zakon o socialnem zavarovanju delavcev, nameščencev in uslužbencev.

Kljub temu je bilo v Sloveniji še približno 30.000 nepreskrbljenih oseb, večinoma žrtev vojne in žrtev "nepravičnega družbenega reda v stari Jugoslaviji", veliko je bilo oseb, ki so bile za delo nesposobne zaradi telesnih in duševnih okvar in sirot tistih, ki so se borili izven partizanskih enot. Za vse te naj bi poskrbelo prav splošno socialno skrbstvo. Oddelek se je najprej odločil poskrbeti za stare in obnemogle in to s predlogom predsedstvu vlade NVS ter Verski komisiji, da naj razlastita domove za onemogle in stare raznih cerkvenih redov ter jih izročita v upravo ministrstvu za socialne zadeve. To cenejšo varianto sta zavrnila tako NVS kot tudi Verska komisija ter predlagali odkup, najem ali pa zamenjavo. Zaradi pomanjkanja denarja je bilo to nemogoče, zato je oddelek shajal s stavbami, ki jih je podedoval od bivših državnih socialnih ustanov (Cukrarna). Podeljevali so tudi podpore, vendar pa se jim je zdelo, da ljudje vse preradi tarnajo in jemljejo, nihče pa noče delati. Zdravilo za najbolj vztrajne nergače je bila po aretaciji ljudske milice delovna brigada.<sup>35</sup>

Odsek za stanovanjsko politiko je skupaj s predsedstvom vlade NVS sestavil uredbo o stanovanjih in poslovnih prostorih, ki je izšla v *Uradnem listu* 13. junija 1945. Do naslednje

<sup>33</sup> ARS, MSS, šk. 1/I, Zapisnik seje upravnikov, 24.7.1945.

<sup>34</sup> ARS, MSS, šk. 1/I, Trebovanje ministarstva za socialnu politiku NVS, 12.9.1945.

<sup>35</sup> ARS, MSS, šk. 5/65, Socialne podpore revežem, september 1945.

uredbe so omejili svobodno razpolaganje s stanovanjskimi in poslovnimi prostori. Z njimi je lahko razpolagal le krajevni ali mestni NOO po navodilih in pod nadzorstvom Ministrstva za socialno politiko. Najemnine za stanovanja in poslovne prostore naj bi uredilo ministrstvo, do tedaj pa je bilo vsako povišanje najemnin in podnajemnin prepovedano. Pogodbe o najemu stanovanj in poslovnih prostorov se niso mogle odpovedati ali razveljaviti, razen če je lastnik nujno potreboval stanovanje zase ali za svojo družino, če so bila potrebna znatna popravila poslopja in je izpraznitev prostorov postala nujna, če je najemnik namenoma ali iz velike malomarnosti kvaril stanovanje ali poslovne prostore, ali pa če so najemnik, njegovi sostanovalci ali podnajemniki vzdrževali v stanovanju javno nemoralo ali pohujšljivo življenje.

Z vsemi praznimi stanovanjskimi in poslovnimi prostori so razpolagali pristojni krajevni in mestni NOO po svojih stanovanjskih odsekih. Prazne prostore je bilo treba prijaviti, vselitev pa je bila brez nakazila pristojnega NOO nemogoče. Tudi izselitev je bilo treba prijaviti.

Nihče ni smel imeti istočasno dveh ali več stanovanj. Ministrstvo za socialno politiko je imelo, kadar je to zahtevala javna korist, pravico razpolagati z zasedenimi stanovanji in poslovnimi prostori v celoti, vendar so morali prizadetemu priskrbeti drug ustrezen stanovanjski ali poslovni prostor. Prisilno izvršitev odločb stanovanjskih oddelkov je izvajala ljudska milica, kršitve te odredbe so kaznovali z globo do 50.000 lir ali s prisilnim delom do 6 mesecev.<sup>36</sup>

Program oddelka za ureditev delovnih razmer in socialno zavarovanje je bil že med vojno deležen posebne pozornosti. Vendar je teorija eno, praksa pa po navadi nekaj popolnoma drugega. Jugoslavija po koncu vojne preprosto ni imela potrebnih finančnih sredstev za takojšnjo izvedbo programa socialnega zavarovanja, ki se je še najbolj zgledoval po sovjetskem in je moral ščititi delavca v vseh primerih izgube delovne sposobnosti. Zato je spremembe uvajala postopoma. Prvi korak k poenotenju socialnega zavarovanja je bil storjen 30.1.1945 z odlokom NKOJ o vrhovnem državnem nadzoru poverjeništvu za socialno politiko nad vsemi ustanovami obveznega socialnega zavarovanja. Zakon o izvajanju socialnega zavarovanja v območju Demokratične federativne Jugoslavije je določal ustanovitev Osrednjega zavoda za socialno zavarovanje (OZSZ) s sedežem v Zagrebu kot edinega nosilca vseh vrst socialnega zavarovanja v državi. S tem so bili ukinjeni vsi nekdanji samostojni nosilci socialnega zavarovanja in so se spremenili v podružnice ali izpostave OZSZ, ki je bila javna in samoupravna ustanova. Na sedežih federalnih enot so bili predvideni deželni zavodi za socialno zavarovanje.

Federalni zavod za socialno zavarovanje v Sloveniji s sedežem v Ljubljani je bil ustanovljen dne 1. julija 1945 z uredbo ministrstva za socialno skrbstvo NVS. Z Zakonom o ureditvi sodišč socialnega zavarovanja in vrhovnega sodišča socialnega zavarovanja, ki je izšel oktobra istega leta, so bila ustanovljena posebna sodišča, ki so se ukvarjala izključno s presojanjem zadev med zavarovanci in nosilci socialnega zavarovanja. A kljub novi zakonodaji do večjih sprememb ni prišlo takoj, saj so v veljavi ostali vsi predpisi izpred 6. aprila 1941, ki niso bili v nasprotju s pridobitvami NOB. Do važnih in odločilnih sprememb je prišlo šele 26. julija 1946 z Zakonom o socialnem zavarovanju delavcev, nameščencev in uslužbencev. Takrat je vse samostojne nosilce socialnega zavarovanja zamenjala država, ki je vsem zaposlenim zagotavljala enake pravice.<sup>37</sup>

Odsek za posredovanje in inšpekcijo dela je imel prav tako polne roke dela s pripravo

<sup>36</sup> Uradni list SNOS in NVS, št. 8/1945.

<sup>37</sup> Mateja Jeraj, Slovenski sindikati..., str. 61-62.

uredbe ministrstva o posredovanju dela skozi Javno borzo dela. Ta ustanova je dobila izključno pravico do posredovanja dela, odobrila ali zavrnila je tudi vsak nastop ali razrešitev službenega razmerja, če je bilo to dejanje v nasprotju z narodnim gospodarskim interesom. Delodajalec, ki je sprejel ali odpustil iz službe delavca v nasprotju z temi določili, je bil sankcioniran. Prav tako so sankcije doletele delojemalca, če se je zaposlil ali pa zapustil službo v nasprotju z zgoraj navedenimi določili.<sup>38</sup>

Oddelku za zaščito mater, otrok in mladine je ministrstvo za socialno politiko podelilo kredit v vrednosti 14 milijonov dinarjev, s katerim je bilo treba pokriti stroške za internate, počitniške kolonije, okrevališča, obnovo domov in za priboljšek v hrani izčrpani mladini.

Oddelek je takoj podal tudi predlog o dodatnih kartah za hrano, ki bi jih podelili doječim in nosečim materam, posebnih kartah za dojenčke ter predlog za izplačevanje preživnin otrokom, ki so bili vojne žrtve.<sup>39</sup> Glavna skrb četrtega oddelka in ministrstva za socialno politiko naj bi bila ustanovitev domov za otroke tistih, ki so padli v borbi za osvoboditev, sirote brez staršev, bolne, skratka za vse tiste, ki so bili tako rekoč na cesti.

Ti domovi so se organizirali na najrazličnejše načine. Ponekod so ekonomu stisnili v roke nekaj denarja in ga z direktivo "tu imaš denar, v desetih dneh pride v dom 300 otrok, mnogo sreče, zdravo"<sup>40</sup> poslali na teren.

V Ljubljani so najprej razposlali komisije, ki so si domove ogledale in ocenile razmere v njih. Da stanje ni rožnato, je bilo takoj jasno. Vse stavbe so namreč med vojno utrpeli škodo, saj jih je po večini zasedla in uporabljala vojska tako za kasarne kot tudi za postojanke in bunkerje. Okna so bila po večini razbita, inventar polomljen ali pokraden, povsod je mrgolelo ščurkov in podgan. Delovne sile, ki bi sanirala in organizirala domove, je primanjkovalo. Bolje se je godilo le domovom raznih cerkvenih združenj, ki so jih vodile redovnice, saj je bila organizacija tam vzpostavljena že pred vojno, pa tudi med vojno se ni bistveno spremenila.<sup>41</sup>

Na ministrstvo za socialno politiko so še naprej prihajali sezname zanemarjene mladine, ki naj bi jo namestili po domovih, čeprav so bili ti že tako polni, "da so po nekod v isti sobi spali odrasli pubertetniki različnih spolov."<sup>42</sup> Pojavil se je tudi problem, kam napotiti otroke padlih in pobeglih belogardistov. Ko so namreč pri uršulinkah te otroke sprejeli, se je taka združitev izkazala za nemogočo, saj drugim otrokom ni bilo mogoče preprečiti, da jih ne bi zasramovali, pljuvali in kamenjali. Ministrstvo je v svojem časopisu izdalo odlok, "da je treba otroke proslulih belogardistov, ki še ne morejo v družbo ostalih otrok, dokler ni drugih zavodov, nameščati v posebne zavode: dečke v zavod na Selu, dekleta pa v dom za moralno ogrožena dekleta."<sup>43</sup>

Konec leta 1945 se je Narodna vlada Slovenije odločila, da razporedi otroke v domove po naslednjem ključu:

1. otroke do 1. leta starosti naj bi poslali v dečje domove,
2. otroke od 3. do 7. leta starosti naj bi poslali v otroške domove,
3. otroci od 7. do 18. leta pa naj bi postali gostje mladinskih domov.<sup>44</sup>

<sup>38</sup> Uradni list SNOS in NVS, št. 16/1945.

<sup>39</sup> ARS, MSS, šk. 5/51, Poročilo o delu ministrstva za socialno politiko, september 1945.

<sup>40</sup> ARS, MSS, šk. 1/9, Poročilo mladinskega okrevališča Preddvor, avgust 1945.

<sup>41</sup> ARS, MSS, šk. 5/523, Pregled domov v Ljubljani, 10. junij 1945.

<sup>42</sup> ARS, MSS, šk. 5/47, Poročilo odseka za socialno skrbstvo mesta Ljubljane ministrstvu za socialno politiko, oktober 1945.

<sup>43</sup> Isto.

<sup>44</sup> ARS, MSS, šk. 1/2-3, Navodila zavodom, december 1945.



Dečje domove je vlada vzela iz pristojnosti ministrstva za socialno politiko, prešli so v pristojnost ministrstva za narodno zdravje NVS, ki je takoj izdalo uredbo o ustanavljanju in ureditvi dečjih domov.<sup>45</sup> Te ustanove so tako postale državne socialno-zdravstvene ustanove zaprte zaščite, katerih namen je bil nuditi socialno in zdravstveno ogroženim dojenčkom in otrokom do dopolnjenega tretjega leta starosti potrebno zdravstveno zaščito, pravičen razvoj, nego in vzgojo. Če je imel otrok mater, je ta odšla z njim v dom, kjer je pomagala pri oskrbi svojega in drugih otrok.<sup>46</sup>

Oddelek za zaščito mater, otrok in mladine se je trudil, da bi kljub sistemu racionirane preskrbe, ki se je v začetku leta 1946 še zaostрила, otrokom in mladini priskrbel dodatno količino sladkorja in masti. Če ni šlo drugače, so otroke razglasili za tuberkulozne in na ta način so dobili bolniško karto, kar je avtomatično pomenilo več hrane. Tudi UNRRA paketi so pomagali tešiti lakoto po zavodih; bili so važen vir predvsem masti, sladkorja in čokolade.

V začetku septembra 1946 je vlada Ljudske republike Slovenije izdala "Odredbo o razmejitvi pristojnosti pri upravljanju socialno-vzgojnih ustanov". Ker je v teh ustanovah postala glavna skrb vzgoja mladine, je ministrstvo za prosveto prevzelo v svoje roke upravljanje otroških in mladinskih domov, dnevna zavetišča za predšolsko in šolsko mladino, specialne zavode za moralno ogroženo mladino in dijaške domove.<sup>47</sup> Ministrstvo za socialno skrbstvo je obdržalo nadzor le še nad mladinskimi okrevališči, domovi za bosanske sirote in specialnimi zavodi.

V okviru oddelka za zaščito mater, otrok in mladine je deloval tudi odsek za specialne zavode. Ta je še vedno iskal primerne zgradbe za gluhe, slepe, invalidne in umsko prizadete otroke, saj so bile tiste, v katerih so bivali, bodisi stare ali pa porušene (dom slepih v Kočevju). Številni predlogi so bili dani in tudi zavrnjeni, saj so si vsi zavodi želeli v Ljubljano, mestni NOO pa je že tako imel stisko s prostori. Tako je recimo dom za invalidno mladino našel svoje mesto v Kamniku. Tja naj bi poslali tudi čim boljši kader.

Invalidski oddelek je takoj po osvoboditvi začel z zbiranjem podatkov in evidentiranjem invalidov, bivših borcev partizanskih enot. Izdelali so tudi predloge za izplačilo invalidnin invalidom iz JA in civilnim invalidom. Komisijske preglede invalidov so opravljale okrožne komisije za podeljevanje podpor. Dolgi spiski invalidov in podpor, do katerih so bili upravičeni, so začeli takoj po osvoboditvi romati iz vse Slovenije na ministrstvo za socialno politiko.

Invalidsko skrbstvo je skušalo urediti tudi pereči problem zaposlitve invalidov, kar pa ob splošni krizi in brezposelnosti ni bilo lahko. Potekali so razni tečaji za prešolanje invalidov (Preddvor), okrožja so morala poslati sezname del, ki bi jih pri njih invalidi lahko opravljali (trafike, vratarska služba, strojepisje).<sup>48</sup>

Delavnica "Proteza" je začela z delom, vendar je pomanjkanje ustreznih surovin delo zavrlo, zato je iskala pomoč pri raznih tujih humanitarnih organizacijah. Oddelek je tudi pogosto sodeloval z AFŽ in LMS ter z njuno pomočjo prek raznih prireditev, srečolovov in nabiralnih akcij zbiral denar za potrebe ustanov, ki so skrbele za invalide.

Med mnogimi perečimi vprašanji, ki so se v Sloveniji pojavila ob koncu druge svetovne vojne, je bilo tudi vprašanje vračanja prebivalstva, ki je bilo v vojnem ujetništvu in v

<sup>45</sup> Uradni list LRS, 2/1946.

<sup>46</sup> ARS, MSS, šk. 5/64, Uredba o ustanavljanju in ureditvi dečjih domov, februar 1946.

<sup>47</sup> ARS, MSS, šk. 5/62, Odredba vlade LRS o razmejitvi pristojnosti pri upravljanju socialno-vzgojnih ustanov, september 1946.

<sup>48</sup> ARS, PNOO, šk. 10/4, Poročilo o delu splošnega socialnega skrbstva 1945/46.

koncentracijskih taboriščih. Tu so bili seveda tudi tisti, ki so bili prisilno izseljeni, mobilizirani v sovražne formacije ali odpeljani na prisilno delo.

V Evropi je od aprila 1945 naprej krožilo na stotisoče ljudi, ki so se vračali na svoje domove. Da bi ta ogromna selitev potekala organizirano, je skrb za repatriacijo prevzela mednarodna organizacija UNRRA, ustanovljena novembra 1943.<sup>49</sup> Z UNRRA je bila povezana tudi jugoslovanska oblast, ki je na podlagi napotil te mednarodne organizacije 10. aprila 1945 ustanovila Državno komisijo vojnih ujetnikov, prisilno odpeljanih delavcev, obsojencev in drugih.<sup>50</sup> V Sloveniji so ustanovili Štab za repatriacijo vojnih ujetnikov in internirancev, ki je tesno sodeloval s tedanjim odsekom za socialno skrbstvo pri predsedstvu SNOS. Njegov oddelek za kolonizacijo, dekolonizacijo, repatriacijo ter izseljeništvu je sredi leta 1944 začel iz vrst Slovenske protifašistične ženske zveze in Zveze slovenske mladine aktivirati kader, ki naj bi vodil povratek internirancev, urejal zdravstveno-upravno in politično-vzgojno delo v karantenah in skupnih domovih, pa tudi opravljal pisarniška in prevajalska dela. Cilj tega oddelka je bil izslediti vse izseljene ljudi, jih spraviti v domovino, jim priskrbeti streho, prehrano, obleko, obutev ter poskrbeti za njihovo politično vzgojo, mladini pa posvetiti vso ljubezen in skrb, "da bo spet občutila toploto doma in se bo zakoreninila v domovinska tla."<sup>51</sup>

Štabu za repatriacijo vojnih ujetnikov in internirancev so bile podrejene Komisije vojnega področja za repatriacijo vojnih ujetnikov in internirancev ter okrožne komisije in zbirne baze: za Štajersko v Mariboru, za Gorenjsko na Jesenicah in za Primorsko najprej v Trstu, nato pa v Pivki. Komisije vojnih področij so bile 17.7.1945 preimenovane v odseke štabov za repatriacijo.<sup>52</sup>

Notranjo repatriacijo sta organizirala odseka za repatriacijo pri delegacijah predsedstva SNOS v Beogradu in Zagrebu. Tu je šlo predvsem za Slovence, ki so bili izseljeni z Gorenjske in Štajerske v Srbijo, Bosno in na Hrvaško. Odseku za repatriacijo v Beogradu je veliko pomagalo delo njegovega predhodnika, OF slovenskega naroda – Odbora za Srbijo, ki je že jeseni 1944 začel z zbiranjem podatkov o slovenskih izseljencih, ki so jih Nemci predvsem leta 1941 izselili v razne kraje po Srbiji.

V Sloveniji je Štab za repatriacijo takoj po ustanovitvi začel organizirati pogoje za vračanje repatriirancev v domovino. Svoje delo je naslonil na sodelovanje z vojaškimi in civilnimi ustanovami doma in v tujini. Po Sloveniji so v prvem mesecu po končani vojni organizirali 36 sprejemališč, kjer so vračajoče oskrbeli, popisali in napotili proti domu. Število baz in sprejemališč se je stalno spreminjalo, saj so razmere pokazale, da je nekje transportov več in da je treba kapacitete povečati, ponekod pa so sprejemališča po prvem močnejšem valu med majem in septembrom zaradi čedalje manjšega števila repatriirancev postopoma zapirali.

V okviru Komisije vojnega področja za repatriacijo – Maribor – so delovale baze Studenti pri Mariboru, Slovenska Bistrica, Dravograd–Bukovje, Slatina, Radenci, Maribor, Celje, Brežice, Zagorje, okrevališče Viltuš in prenočevalnica v Zidanem mostu.

Pod komisijo vojnega področja Jesenice so delovale baze Jesenice, Gozd Martuljek, Kranjska gora, Bled, Radovljica, Kranj, Škofja Loka, Kamnik, Domžale in Tržič.

Komisija vojnega področja za repatriacijo za Primorsko je odgovarjala za baze in

<sup>49</sup> Taja Čepič, Oris poteka repatriacije v letu 1945, *Kronika* 1985, Let. 33, št. 2-3, str. 235.

<sup>50</sup> ARS, Štab za repatriacijo vojnih ujetnikov in internirancev, fasc. 132.

<sup>51</sup> ARS, SNOS, šk. 485/I/3, Glavnemu odboru ZSM, 19.9.1944.

<sup>52</sup> ARS, Štab za repatriacijo vojnih ujetnikov in internirancev, fasc. 132.

sprejemališča v Postojni, Šempetru na Krasu, Tolminu, Vipavi, Ilirski Bistrici, Divači, Vrhpolju, Trstu, Ajdovščini, Idriji, Kobaridu, Gorici, Bovcu, Logatcu, Planini, Rakeku in Rajblju.<sup>53</sup>

V Ljubljani so organizirali sprejemališča v Baragovem semenišču, Zgornji Šiški, Marijanišču, Lichtenthurnu, pri uršulinkah, frančiškanskem kolegiju ter zavetišču sv. Jožefa na Vidovdanski ulici.

Po skoraj treh mesecih dela se je ministrstvo za socialno politiko na podlagi izkušenj, ki jih je pridobilo, odločilo uvesti novo organizacijo repatriacijske službe. Tako je z okrožnico dne 17. avgusta 1945 razpustilo vse odseke Štaba za repatriacijo (Maribor, Jesenice, Šempeter na Krasu) in zaprlo tiste baze, ki zaradi manjšega števila prihajajočih repatriirancev niso bile več potrebne. Ostale baze so prenovili. Zgradbe so bile predane v upravo ministrstva za socialno politiko. Konec leta 1945 se je zaradi čedalje redkejšega dotoka ljudi spet zmanjšalo število baz, tako da je v letu 1946 delovalo le še Baragovo semenišče v Ljubljani ter baze v Divači, na Jesenicah in v Mariboru.

Organizacija dela v bazah je bila sledeča: vsaka baza je imela komandanta, politkomisarja, referente za intendanco, saniteto, socialno skrbstvo, promet, sindikat, osebje, propagando in seveda administratorje, kurirje, kuharice, spremljevalce repatriirancev na poti iz baze proti domu, ljudi, ki so pomagali v ambulanti, tiste, ki so skrbeli za čistočo in popravila...

Da bi bil postopek sprejemanja ljudi, ki so se vračali domov povsod enak, je štab za repatriacijo po navodilih ministrstva za socialno politiko izdal več navodil za izvajanje različnih postopkov. Ob prihodu v bazo so tako še pred namestitvijo repatriirancev razdelili na več skupin:

1. v prvo skupino so spadali aktivni oficirji,
2. v drugo skupino so spadali podoficirji, vojaki in civilisti, ki so prišli v poštev za mobilizacijo in so jim dali mesec dni dopusta,
3. v tretjo skupino so uvrstili vse tiste, ki so se lahko vrnili domov,
4. v četrti skupini so pristali tisti, ki se zaradi prekinjenih prometnih povezav še niso mogli vrniti domov,
5. v peto skupino so uvrstili vse tiste repatriirance, ki niso mogli domov in niso bili sposobni za delo. Te je ministrstvo za socialno politiko razporedilo po svojih domovih.<sup>54</sup>

Po razporeditvi v skupine so repatriiranci opravili dezinfekcijo obleke in osebno kohanje. Temu je sledil zdravniški pregled ter podrobno popisovanje oseb, za kar so bili izdani posebni obrazci. Sledila je namestitev in politična vzgoja, ki "naj bi nasilno izseljene, tako dolgo iztrgane iz domovine, poučila o novem slovenskem duhu skupnega dela in ljubezni do nove, demokratično zgrajene domovine."<sup>55</sup>

Nato so ljudje, glede na skupino, v katero so spadali, odhajali naprej.<sup>56</sup>

### Ministrstvo za socialno skrbstvo v letu 1947

"V prvih dveh letih po osvoboditvi ni bilo pogojev za plansko delo socialnega skrbstva, ker so ministrstvo in ljudski odbori delali pod diktatom neodložljivih potreb, ki so zahtevale takojšnje ukrepe in rešitve. Za načrtno delo bi morale imeti ministrstvo tudi točne podatke o socialnih razmerah na terenu ter o potrebah in številu oseb, ki so bile potrebne

<sup>53</sup> ARS, Štab za repatriacijo, fasc. 96.

<sup>54</sup> Metka Gombač, Računalniška obdelava podatkov o repatriiranih vojnih ujetnikih, Arhivi XVII, 1984, str. 97.

<sup>55</sup> ARS, SNOS, šk. 485/I/3, Glavnemu odboru SPŽZ, 19.9.1944.

<sup>56</sup> ARS, Štab za repatriacijo, fasc. 72.

socialne zaščite; ti zaradi neurejenih metod dela, neizkušenega kadra in nerazumevanja delovanja nižjih oblik oblasti, niso bili dostopni.

Ministrstvo se je tako izgubilo v množici drobnih opravil in se ni moglo posvetiti svoji pravi vodstveni funkciji ter dajati nižjim organom obče smernice za delo. Zašlo je v prakticizem in birokratski centralizem, ljudski odbori pa so na ta račun izgubljali na ugledu in avtoriteti.<sup>57</sup>

Pogoji za načelno in direktivno delo naj bi nastali šele v letu 1947, ko je na temelju zakona o ljudskih odborih postalo možno opredeliti in razmejiti kompetence med ministrstvom in ljudskimi odbori. Ministrstvo je lahko opravilo približno evidenco in statistiko, na podlagi tega se je lahko začelo planiranje pri investicijah, proračunu in samem delu. Prvo planiranje za zadnje tromesečje leta 1947 je bilo izvedeno, a je bilo zaradi najrazličnejših vzrokov realiziranih le 74 % plana. Prav z uvedbo planiranja, ki je načrtno odpravljalo napake in organizacijske slabosti, naj bi ministrstvo za socialno skrbstvo v tem letu postavilo nove temelje socialnemu skrbstvu in se s tem pridružilo ostalim ministrstvom, ki so s prvo petletko gradila novo državo.

Ena od nalog petletnega plana je bila investirati v socialno skrbstvo 122 milijonov dinarjev. S tem denarjem naj bi popravili nekatere invalidske, bosanske in mladinske prehodne domove, po potrebi pa bi lahko zgradili tudi kaj novega. Nekaj denarja je sicer prispelo, vendar dela niso stekla zaradi pomanjkanja gradbenega materiala, delovne sile in poznega začetka gradbenih del.<sup>58</sup> Zato so se na ministrstvu raje posvetili izpolnjevanju nalog, povezanih s specialnim in splošnim skrbstvom.

Specialno skrbstvo je skrbelo za vse osebe, katerih zaščita je bila urejena s specialnimi zakonskimi predpisi. V to skupino so spadali vojaški invalidi, družine padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja ter družine kadrovcov.<sup>59</sup> Tem osebam je ministrstvo želelo s pomočjo podpor omogočiti popolno realizacijo njihovih pravic.

Splošno skrbstvo je bilo v okviru finančnih zmožnosti ministrstva dolžno skrbeti za vse ostale socialno ogrožene osebe, ki niso uživale specialne zakonske zaščite, za pomoč pa se je lahko naslonilo tudi na množične organizacije. Po statističnih podatkih je bilo med ljudmi, starimi nad 18 let, okoli 19.000 takih, ki so potrebovali socialno zaščito, med otroci pa kar okoli 28.000, s tem da je slabo preskrbljenih ostalo še 7.000 otrok.

Domska zaščita se je izkazala za neučinkovito, saj so domovi lahko sprejeli le okoli 10 % ljudi, ki so sodili tja. Situacijo so skušali rešiti s podeljevanjem podpor, ki so jih izplačevali ljudski odbori, vendar so bile te "skrajno nizke in nezadostne".<sup>60</sup>

Ministrstvo je z odlokom skušalo doseči, da bi tako otroke kot starejše osebe prevzeli skrbniki, ki bi v zameno dobivali denar. Ko denarja ni bilo, starejših nihče ni želel več vzeti na svoj dom.

Kar nekaj otrok so lahko začasno poslali v počitniške kolonije in na letovanja in jih tako vsaj začasno rešili domačih skrbi. Leta 1947 je bilo organiziranih 76 počitniških kolonij, ki jih je obiskalo okoli 13.500 otrok. Kljub temu pa je število moralno ogrožene mladine stalno naraščalo in doseglo zaskrbljujoče številke. A vseh se pač ni dalo poslati v dom.

V okviru polzaprte zaščite je ministrstvo pospeševalo ustanavljanje šolskih in dijaških kuhinj, ustanavljalo čakalnice za matere in otroke na železniških postajah ter vršilo propagando za ustanavljanje dečjih jasli, Domov igre in dela (DID), dojilišč in otroških igrišč.

<sup>57</sup> ARS, MSS, šk. 5/7, Spomenica ministrstva za socialno skrbstvo vladi LRS, oktober 1947.

<sup>58</sup> ARS, MSS, šk. 8/1, Poročilo ministrstva za socialno skrbstvo za leto 1947.

<sup>59</sup> Tisti, ki so po naročilu KPS, množičnih organizacij ali JA odšli v druge kraje Jugoslavije izpolnjevati svoje poslanstvo, družine pa so ostale doma.

<sup>60</sup> ARS, MSS, šk. 5/4, Vladi LRS, 20. november 1947.

Zdravljenje revnih je bil še en problem, ki je zaposloval ministrstvo za socialno skrbstvo. Skupaj z vlado LRS so izdali uredbo o zdravljenju nepremožnih. Kot kriterij za pravico do brezplačnega ali cenejšega zdravljenja je bila postavljena višina dohodkov, pa tudi vrsta in dolgotrajnost bolezni. Stroški za brezplačno zdravljenje so spet obremenili ljudske odbore, vendar jim je vlada dolgove teh stroškov v letu 1947 odpisala. Vseeno so se težave še vedno pojavljale pri zdravljenju tuberkuloze, saj je bilo zdravljenje dolgotrajno in drago ter tako revnim težko dostopno. S tem vprašanjem se je ukvarjal tudi Komite za socialno skrbstvo v Beogradu.<sup>61</sup>

Da bi omejili in celo odpravili družbeno škodljive pojave, ki so ljudi porivali v naročje splošnega skrbstva, je socialno-zdravstveni svet na predlog ministrstva izdal naslednje sklepe:

“Alkoholizem: Ukiniti je treba neprimerne lokale ter ustanoviti menze, zajtrkovalnice, restavracije z vsem udobjem. Gostilničarje, ki točijo alkohol pijanim in mladoletnim osebam, je treba kaznovati, prepovedati pa je treba tudi prodajo pijače na kredit. Osebe, ki so vdane alkoholu je treba prevzgojiti. Vršiti je treba propagando, da se čimveč grozdja in sadja proda v svežem stanju.

Beračenje: Ljudski odbori morajo vsem osebam, ki beračijo iz potrebe, podeliti zadostne podpore ali pa jih nastaniti v domove za onemogle. Vse osebe, ki beračijo iz delomrznosti, je treba takoj zaposliti in nad njimi voditi strogo evidenco. Za nepopoljšljive delomrznike je treba ustanoviti dom za delomrznike.

Prostitucija: tega pojava v Sloveniji ni opaziti, vseeno pa je treba problemu posvetiti vso pozornost.”<sup>62</sup>

Zadnja akcija, ki se jo je lotilo ministrstvo za socialno skrbstvo v letu 1947, je bila propaganda za vrnitev izseljencev v domovino. Ta se je vršila predvsem prek člankov v časopisju, z radijskimi oddajami za izseljence v Avstriji ter z akcijo za pisanje pisem svojcem in znancem, ki so še v inozemstvu. Vse so pozvali, naj se vrnejo v domovino.<sup>63</sup>

Leto 1947 je bilo prelomno za ministrstvo za socialno skrbstvo. Improvizacija, pomanjkanje trdne organizacije in samoiniciativa so namreč močno motili Komunistično partijo Slovenije, ki je po vzoru Sovjetske zveze vstopila v plansko gospodarstvo in je pravkar planirala svojo prvo petletko. Evidenca in statistika sta postali osnova za planiranje bodočega dela. Plan je postajal vse važnejši element pri dejavnostih ministrstva pa tudi množičnih organizacij, kjer je prej prostovoljno pomoč zamenjala vnaprej planirana. Na ta način je postal vpogled v delo ministrstva jasnejši; še več, ker je moral biti plan narejen za eno leto naprej, se je dalo vanj tudi vmešati in ga spreminjati. Oddelki so dobili druga imena in s planom trdno določene smernice za svoje delo. Moč ministrstva se je drobila z uvedbo okrajnih in krajevnih ljudskih ter oblastnih odborov, ki naj bi s svojimi plani pomagali pri delu, a so zaradi akutnega pomanjkanja denarja pripomogli k zmedu, ki se je pojavila z vprašanjem, kdo pravzaprav odloča.

Delo ministrstva za socialno skrbstvo je okostenelo. Še vedno so se namreč pojavljali problemi, ki jih v planu niso predvideli, zato za njih ni bilo sredstev, vseeno pa jih je bilo treba rešiti. Prej agilna struktura se je zdaj spotikala ob svoje in tuje plane in je le s pomočjo svojih izkušenj in dobro postavljenih mrež referentov uspela reševati probleme, ki so se kopičili z vsakim novim dnem. Sčasoma so tudi narekovana organiziranost, birokratizacija in načrtovanje začeli opravljati koristno delo pri zahtevnejših in dolgoročnih programih.

<sup>61</sup> ARS, MSS, šk. 8/2, Važna pitanja Komitetu za socialno skrbstvo vlade FLRJ, oktober 1947.

<sup>62</sup> ARS, MSS, šk. 8/2, Poročilo Ministrstva za socialno skrbstvo za leto 1947.

<sup>63</sup> ARS, MSS, šk. 8/2, isto.

Združitev teorije in prakse je po številnih problemih in težavah omogočilo ministrstvu za socialno skrbstvo, da iz različnih idej oblikuje nov program socialne pomoči, ki je glede na svoje možnosti, ustrezal tako tistim, ki so pomoč potrebovali, kot tistim, ki so se zavezali, da jo bodo priskrbeli.

Riassunto

### L'organizzazione dell'assistenza sociale in Slovenia 1944–1947

Jure Gombač

I fatti che seguirono la drammatica occupazione della Slovenia (aprile 1941) da parte del Regio Esercito Italiano (R.E.I) sono caratterizzati sia da una Resistenza armata che da un potere politico resistenziale, parallelo al potere d'occupazione italiano della *Provincia di Lubiana*. La grande offensiva contro l'esercito di liberazione sloveno condotta dal R.E.I nell'autunno del 1942, porta ai vertici del movimento partigiano una coalizione politica formata da comunisti e cristiano sociali. Dopo la firma dell'Armistizio (8.9.1943) tra l'Italia e gli Alleati, l'esercito, l'amministrazione e gli uffici militari e civili italiani si ritirarono dalla Slovenia lasciando al movimento di liberazione gli spazi necessari per formalizzare il proprio potere. Questo si realizzava soprattutto nelle zone liberate, dove l'esercito di liberazione creava i presupposti per uno stato nuovo.

È così che nell'ottobre del 1943 *L'assemblea generale dei delegati sloveni* in seduta plenaria nomina un governo, formato da nove dicasteri, tra i quali troviamo pure uno intitolato agli Affari sociali. La Gazzetta Ufficiale della Resistenza slovena nel numero di maggio del 1944 obbliga tutti gli organi comunali, provinciali e regionali, a istituire un reticolo di assistenza sociale per la popolazione indigente (invalidi, orfani, vedove, disastriati, senza tetto ecc.), vessata da tre anni di guerra.

Man mano questa volgeva al termine venivano a crearsi i presupposti necessari per la verifica di questa politica sociale. Dopo anni di guerra e distruzioni la popolazione civile era molto provata e il tessuto sociale era allo sfascio. Per supplire a questo stato di cose si creò una rete di uffici di collocamento, di cucine popolari, di orfanotrofi e rifugi per persone indigenti. Negli intenti dei programmatori della politica sociale partigiana era presente la preoccupazione che a guerra finita si sarebbe presentata ai confini della Slovenia una massa di espatriati politici, di sopravvissuti dai lager, di reduci dai lavori forzati in Italia, Austria e Germania e che l'impatto dello stato sociale con questa realtà sarebbe stato traumatico.

Alla base di questa politica sociale molto attiva c'era una pronunciata concezione marxista dello stato, intrinseca al movimento partigiano Sloveno e Jugoslavo. È noto che i comunisti Jugoslavi formati alla scuola della seconda internazionale propendevano alla distinzione in ogni società, della base economica e della sovrastruttura e che le istituzioni politiche dovevano appartenere soprattutto al secondo momento. Se da una parte si privilegiava teoricamente la rottura dell'ordine costituito, il passaggio di un ordine all'altro, favorendo l'esplosione delle contraddizioni sociali, dall'altra le responsabilità quotidiane della sopravvivenza collettiva richiedevano soluzioni pratiche e di grande intensità. La dicotomia tra teoria e prassi di un movimento partigiano rivoluzionario, esplose in contraddizioni che difficilmente riuscivano a risolversi. Il budget partigiano, che si ritrovava essenzialmente privo di mezzi non poteva risolvere i nodi reali della società dopo quattro anni di guerra. Il ministero agli affari sociali e tutto il governo risentirono penosamente la precarietà dei mezzi necessari a risolvere i problemi di un dopoguerra drammatico.

Il potere politico chiamò in aiuto la mobilitazione generale e la sensibilizzazione di quasi tutta la popolazione. Si formarono in questo senso diverse istituzioni umanitarie non governative come *La croce rossa slovena* (VII. 1944), *L'organizzazione delle donne slovene* oppure *Il fronte della gioventù*, che svolsero una grande attività proprio nel senso suddetto. Verso la fine della guerra si versò alle famiglie indigenti un sussidio mensile, che parlava a favore di una sistematizzazione organica di questi problemi a favore delle popolazioni più a rischio. A questo proposito vennero inglobati nel budget nazionale i mezzi mobili e immobili sequestrati sia alle forze d'occupazione, che ai collaborazionisti locali.



A guerra finita la centralizzazione di tutti i dicasteri a Belgrado favorì una concezione burocratica della soluzione dei problemi sociali. La dicotomia tra i due poli – cioè il privilegio assoluto della base economica sulla sovrastruttura, produsse effetti devastanti anche nella politica sociale, seppure con il passare degli anni lo stato sociale riuscì a riscattarsi e a crescere a vista d'occhio, creando i presupposti per un equilibrio sociale di tutta la popolazione.

## KRONIKA

časopis za slovensko krajevno zgodovino

Sekcija za krajevno zgodovino Zveze zgodovinskih društev Slovenije že vse od leta 1953 izdaja svoje glasilo "Kronika". Revija je ilustrirana in poleg poljudno-znanstvenih prispevkov iz slovenske zgodovine pogosto objavlja tudi razprave in članke, ki po svoji problematiki presegajo ozke lokalne okvire. "Kronika" ima namen popularizirati zgodovino in zato poroča o delu zgodovinskih ustanov in objavlja ocene novih knjig, pomembnih za slovensko zgodovinopisje.

"Kroniko" lahko naročite na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije, 1000 Ljubljana, Aškerčeva 2/I. Po izredno ugodnih cenah je na razpolago tudi večina starejših letnikov revije.

V seriji "**Knjižnica Kronike**" so izšle naslednje publikacije:

Milko Kos, SREDNJEVEŠKA LJUBLJANA, topografski opis mesta in okolice (1955), 96 strani

Igor Vrišer, RAZVOJ PREBIVALSTVA NA OBMOČJU LJUBLJANE (1956), 72 strani

Vlado Valenčič, SLADKORNA INDUSTRIJA V LJUBLJANI (1957), 68 strani

Sergij Vilfan – Josip Černivec, ZGODOVINA LJUBLJANSKE MESTNE HIŠE (1958), 128 strani

Peter Vodopivec, LUKA KNAFELJ IN ŠTIPENDISTI NJEGOVE USTANOVE (1971), 104 strani